

O'TISH DAVRI IQTISODIYOTIDA TURIZMNI RAQAMLASHTIRISH MUAMMOLARI

Narov Ulug'bek Iriskulovich

professor, Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15619672>

Annotatsiya. Maqolada turizmning o'tish davri iqtisodiyoti mamlakatlari uchun ahamiyati va sanoat rivojlanishidagi kechikishni bartaraf etishga qaratilgan sa'y-harakatlar ko'rsatilgan. Singapur Respublikasi turizm industriyasida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlantirish tajribasi taqdim etildi. O'tish davri iqtisodiyotidagi sayyohlik biznesini tahlil qilish rivojlanishga to'sqinlik qiladigan o'xshash muammolarni aniqladi. Ular sanoatda zamonaviy elektron texnologiyalardan foydalanishning kechikishidan iborat. Singapur va boshqa rivojlangan mamlakatlarning turizm industriyasi tajribasiga asoslanib, o'tish davri iqtisodiyoti mamlakatlarida turizmni yanada raqamlashtirish bilan birga axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish yo'nalishlari bo'yicha takliflar berildi.

Kalit so'zlar: turizm, o'tish davri iqtisodiyoti, Singapur, innovatsiya, raqamlashtirish, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, muammolar, takliflar, rivojlanish.

Аннотация. В статье показана важность туризма для стран переходной экономики и усилия, направленные на преодоление отставания в развитии отрасли. Представлен опыт развития информационно-коммуникационных технологий в туристической индустрии Республики Сингапур. Анализ туристического бизнеса в странах переходной экономики выявил схожие проблемы, тормозящие развитие. Они заключаются в отставании применения в отрасли современных электронных технологий. Опираясь на опыт туристической индустрии Сингапура и других развитых стран, даны предложения по направлениям использования информационно-коммуникационных технологий с дальнейшей цифровизацией туризма в странах переходной экономики.

Ключевые слова: туризм, переходная экономика, Сингапур, инновация, цифровизация, информационно-коммуникационные технологии, проблемы, предложения, развитие.

Abstract. The article shows the importance of tourism for countries in transition and the efforts aimed at overcoming the lag in the development of the industry. The experience of developing information and communication technologies in the tourism industry of the Republic of Singapore is presented. An analysis of the tourism business in transition economies has revealed similar problems hindering development. They consist in the lag in the use of modern electronic technologies in the industry. Based on the experience of the tourism industry in Singapore and other developed countries, proposals are made on the use of information and communication technologies with the further digitalization of tourism in transition economies.

Keywords: tourism, transition economy, Singapore, innovation, digitalization, information and communication technologies, problems, proposals, development.

Ichki va xalqaro turizmdan olinadigan daromadlar mamlakat yalpi ichki mahsulotini sezilarli darajada kotarishi, aholi farovonligini oshirish va davlatning ijtimoiy muammolarini hal qilishning muhim manbai bo'lishi mumkin. Ushbu daromadlar, ayniqsa, innovatsiya sohaga kirganda muhim ahamiyat kasb etadi.

O'tish davri iqtisodiyoti mamlakatlarning hukumatlari milliy turizmni rivojlantirish uchun sharoit yaratish masalalariga katta e'tibor qaratmoqda. Ozarbayjon, Gruziya, Qozog'iston, Qirg'izistonda turizmni jahon standartlari darajasiga ko'tarish uchun ko'p ishlar qilinmoqda. 2023-yil 16-20-oktabr kunlari Samarqandda bo'lib o'tgan BMT Jahon turizm tashkiloti Bosh Assambleyasining 25-yubiley sessiyasi O'zbekistonda turizmga e'tiborning ortib borayotganining isboti bo'ldi. Tadbir O'zbekiston uchun tarixiy voqea bo'ldi. Sessiyada O'zbekiston Respublikasi Prezidenti mamlakatda turizm biznesining barcha turlari uchun qulay sharoitlar yaratilganini ta'kidladi. Soliq va bojxona imtiyozlari berildi, kredit va moliyaviy yordam kuchaytirildi. Yangi mehmonxonalar qurish, xalqaro brendlarni jalb qilish va sayyohlar oqimini ko'paytirish uchun subsidiyalar ajratildi. Ushbu chora-tadbirlar tufayli pandemiya bilan bog'liq cheklolarga qaramay, ikki yil ichida 800 dan ortiq infratuzilma loyihalari amalga oshirildi. Sayohatchilar uchun qulay sharoitlarni ta'minlash maqsadida mehmonxona jamg'armasidagi o'rindiqlar soni 140 mingga ko'paytirildi, 70 ta yangi sayyohlik yo'nalishlari ochildi, shuningdek, 6 ta xususiy aviakompaniya faoliyat ko'rsatishni boshladi. Turizm sohasi uchun professional kadrlar tayyorlashga alohida e'tibor qaratilmoqda. Mamlakatning 35 ta oliy o'quv yurtlarida xalqaro standartlarga muvofiq malakali mutaxassislar tayyorlanmoqda. Dastlabki hisob-kitoblarga ko'ra, joriy 2023 yilda O'zbekiston 7 million sayyohni qabul qilishni rejalashtirmoqda. 2030 yilga kelib bu ko'rsatkichni 15 millionga, ichki sayyohlar oqimini esa 25 millionga oshirish rejalashtirilgan.

Davlatlarning turizm darajasini oshirishga qaratilgan sa'y-harakatlari ushbu mamlakatlar uchun sanoatni boshqarishning sifat jihatidan yangi usullari bilan bog'liq. Sohani raqamlashtirish, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish va ulardan foydalanish haqida gap ketmoqta. Shu munosabat bilan rivojlangan iqtisodiyot mamlakatlarida turizmni rivojlantirish tajribasi dalolat beradi. Bunga Singapur Respublikasi misol bo'la oladi.

Ushbu tadqiqotning maqsadi Singapurda turizmni rivojlantirishni tahlil qilish va o'tish davri iqtisodiyoti mamlakatlarining turizm sohasini raqamlashtirish uchun shart-sharoitlar yaratish bo'yicha takliflarni ishlab chiqishdir.

Singapur - Xitoy, Hind va Arab xalqlari madaniyati birga yashaydigan Orol, shahar va davlat. Ilgari Singapur Buyuk Britaniyaning Janubi-Sharqiy Osiyodagi ma'muriy markazi bo'lgan va 1965 yilda mustaqil davlatga aylangan. Bugungi kunda mamlakat taraqqiyot va muvaffaqiyatli rivojlanishning namunasidir. Poytaxti Singapur. Rasmiy tillar ingliz, malay, Xitoy va Tamil tillaridir. Bu erda buddizm, Islom va nasroniylik kabi dinlar keng tarqalgan. Milliy valyuta-Singapur dollari. Iqtisodiyotning asosiy va yirik tarmoqlaridan biri turizmdir.

Turizmnin rivojlanishi ko'plab omillarga bog'liq. Birinchidan, bu mamlakatning qulay geografik joylashuvi va yumshoq iqlimi, bu dengiz orqali ortiqcha xarajatsiz orolning chegaralariga etib borish va ekzotik tabiatdan zamonaviy xizmatning yuqori darajasi bilan birgalikda bahramand bo'lish imkonini beradi. Ikkinchidan, eng muhimi, Singapur hukumati turizm sohasini rivojlantirishga katta e'tibor qaratmoqda, unga iqtisodiy imtiyozlar berib, innovatsion o'sishni ta'minlamoqda va ularning barchasi keng Qonunchilik bazasini qo'llab-quvvatlamoda.

2013 yilda chet ellik sayyohlarning eng yuqori soni qayd etildi - 15,6 million. Ushbu ko'rsatkich mamlakatda yashovchilar sonidan 3 baravar oshdi. Va 2010 yilda eng yuqori daromad taxminan 18,0 milliard dollarni tashkil etdi. Singapur ekologik tozaligi, madaniy va tarixiy qadriyatlarni saqlash dasturlari bilan sayyohlarni o'ziga jalb qiladi. Mamlakatda jinoyatchilik darajasi dunyodagi eng past ko'rsatkichlardan biridir. Ingliz tili to'rtta rasmiy til

orasida keng tarqalgan bo'lib, sayyohlar uchun aloqani osonlashtiradi. Mamlakatning transport tizimi hududning katta qismini qamrab olishga imkon beradi.

Singapurda ko'plab mashhur sayyohlik joylari mavjud. Ular orasida hayvonot bog'i, tungi safari va Jurong qushlar bog'i mavjud. Shuningdek, mamlakatda turistik diqqatga sazovor joylarga ega bo'lgan bir nechta plyaj kurortlari mavjud. Orollarda tarix muzeyiga va dengiz hayoti bilan katta akvariumga tashrif buyurish mumkin. Sentosa oroli sayyohlar uchun ayniqsa jozibali bo'lib, unga 19 milliondan ortiq sayyoh tashrif buyuradi. Ushbu orolda 30 ga yaqin yodgorliklar, shu jumladan ikkinchi jahon urushi paytida yaponlardan himoya qilish uchun qal'a sifatida qurilgan Siloso qal'asi joylashgan. Singapurda ikkita kazino mavjud: Marina Bay Sands va Resorts World. Marina Bay Sands 1 gektarlik teras bilan bog'langan uchta 55 qavatli mehmonxona minoralaridan iborat. Singapurning boshqa diqqatga sazovor joylari orasida Shopen yodgorligi, Botanika bog'lari va tropik o'simliklar bog'lari mavjud. Singapur botanika bog'lari 52 gektar maydonni egallaydi va tashrif buyuruvchilarga 3000 ga yaqin turni o'z ichiga olgan orkide to'plamini taklif etadi. Jurong qushlar bog'ida dunyoning turli burchaklaridan ko'plab ekzotik qushlarni, shu jumladan minglab flamingolarni ko'rish mumkin. Singapur hayvonot bog'ida dunyodagi eng katta orangutan koloniyasi joylashgan bo'lib, Bukit Timah qo'riqxonasi 70 gektar daxlsiz tropik o'rmondur. Pulau- Ubin oroli ham buzilmagan tabiati tufayli sayyohlar uchun mashhur joyga aylandi. Daryo safari daryo aholisi bilan tanishish imkoniyatini taqdim etadi. Singapurda kulinariya (pishirish mahorati) mamlakat madaniyatining etnik xilma-xilligini aks ettiradi. Bu erda halol musulmon qoidalariga mos mahsulotlar, shuningdek an'anaviy Tamil va Xitoy taomlarini topish mumkin. Ba'zi taomlar uchta madaniyatning elementlarini birlashtiradi, boshqalari esa Osiyo va Evropa taomlarining ta'sirini aks ettiradi. Hukumat har iyul oyida Singapur oziq-ovqat festivalini o'tkazadi, unda tashrif buyuruvchilar Bihun ugra (lapsha), Qisqichbaqa Chili, Nasi Padang, Xaynan tovuqli guruch va boshqalarni tatib ko'rish mumkin. Orchard Road tumani, ekologik va oziq-ovqat turizmining markazi.

Singapur sayyohlik sanoati uchun javobgarlik Singapur turizm Kengashida. Turizm kengashi yil davomida sayyohlar uchun turli xil tadbirlarni tashkil qiladi, masalan, san'at festivallari, bog' bayramlari va oziq-ovqat festivallari. Shaharning o'zi o'ziga xos ochiq muzey bo'lib, u erda ajoyib shahar manzaralari zamonaviy me'moriy durdonalar bilan bezatilgan. Singapurning turli hududlarida Xitoy, Hind yoki Arab bo'lsin, turli mamlakatlarning atmosferasini his qilish mumkin.

Turizm sohasida elektron texnologiyalarni joriy etish va raqamlashtirish Singapurda turizm sanoatining yuqori natijalari va rivojlanishiga olib kelgan asosiy omillar bo'ldi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan (AKT) foydalanish Singapurda sayohat va turizm sohasida biznes uchun qimmatli vositaga aylandi. Bundan tashqari, sayyohlik faoliyatida AKTdan foydalanishni rag'batlantiradigan 10 dan ortiq me'yoriy-huquqiy hujjatlarni qabul qilish muvaffaqiyatga erishish uchun muhim ahamiyatga ega edi. Ushbu qonunlar va qoidalarining ba'zilari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Singapur turizm Kengashi to'g'risidagi qonun (1963 yil)
- Singapur turizm Kengashi qoidalar
- Associated a'zolari uchun Singapur turizm qoidalar
- Iste'molchilar huquqlarini himoya qilish to'g'risidagi qonun (adolatli savdo, 2003 yil)
- Mehmonxonalar to'g'risidagi qonun (1954 yil)
- Mehmonxonalarni litsenziyalash qoidalar

- Singapur turizm to'g'risidagi qonun (1972 yil)
- Singapurda turizm qoidalari
- Sayohat agentlari to'g'risidagi qonun (1975 yil)
- Turagentlar to'g'risidagi Nizom (2017 yil).

Ushbu qonunlar va qoidalar turizm sanoatining samarali ishlashi uchun asos yaratdi va iqtisodiyotning ma'lum bir sohasida elektron texnologiyalarni yaratish va ulardan foydalanishni rag'batlantirdi. Singapur hukumati va xalqining mashaqqatli mehnati nafaqat turizm sohasini, balki iqtisodiyotning deyarli barcha tarmoqlarini raqamlashtirishga olib keldi. Mamlakatda raqamli iqtisodiyotga o'tishga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirildi. Ushbu islohotlar tomonidan asos solingan Garri Li (Li Kuan Yu), mamlakatni qashshoqlikdan ko'tarib, uni dunyodagi eng rivojlangan davlatlardan biriga aylantirgan.

1981 yilda Singapurda axborot texnologiyalarini (IT) rivojlantirish choralari ko'rildi. Milliy texnologiya instituti va hukumatning IT rivojlanish rejalarini amalga oshirish uchun mas'ul bo'lgan Milliy kompyuterlashtirish davlat qo'mitasi tashkil etildi. 1981 yil sentyabr oyida Milliy kompyuter boshqarmasi tashkil etildi, u mamlakat iqtisodiyotini kompyuterlashtirish, xizmatlarni axborotlashtirish, kompyuter texnologiyalari sohasida ta'lim va amaliy faoliyatni muvofiqlashtirish, shuningdek, kompyuter sanoatini rivojlantirish bilan shug'ullandi. 1999 yilda ushbu boshqarma Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlantirish boshqarmasiga aylantirildi. 1980-yillarning boshida hukumat faoliyatini to'liq kompyuterlashtirish va aholining texnik ta'lim darajasini oshirishni o'z ichiga olgan Axborot texnologiyalarini rivojlantirish dasturi ishlab chiqildi. 1986 yilda Singapur hukumati Milliy texnologik rejani ishlab chiqdi, unda statistik hisobotlar elektron formatga o'tkazildi va davlat institutlari IDNET tarmog'iga birlashtirildi. Milliy texnologik yangilanish rejasiga ko'ra, grantlar va soliq imtiyozlarini taqdim etuvchi 2 milliard dollarlik ilmiy-tadqiqot ishlarini rivojlantirish jamg'armasi (R & D) tashkil etildi. Iqtisodiyotning xususiy sektorida ilmiy tadqiqotlarni takomillashtirish, kadrlar tayyorlash, ixtisoslashtirilgan institutlar va markazlarni tashkil etish va moliyalashtirish uchun infratuzilmani rivojlantirish boshlandi. Davlat rivojlanish strategiyasi o'rta ta'lim muassasalari dasturlaridan tortib korxonalarni texnologik modernizatsiya qilishgacha bo'lgan barcha sohalarni qamrab oladigan innovatsion va moslashuvchan iqtisodiy tuzilmani yaratishga qaratilgan edi.

Singapur iqtisodiyotining rivojlanishi sanoatni modernizatsiya qilishning bir necha bosqichlaridan o'tdi, bu erda birinchi navbatda mehnat talab qiladigan sanoatga e'tibor qaratildi, so'ngra innovatsion sohalarning ustuvorligi va xizmat ko'rsatish sohasini kengaytirishga o'tdi. Singapurda sanoatlashtirishning o'ziga xos xususiyati shundaki, sanoat markazlarini rivojlantirish uchun javobgarlik qisman xususiy kapitalga yuklangan, investitsiyalarning asosiy ulushi esa davlat tomonidan amalga oshirilgan bo'lib, u innovatsion iqtisodiyot sharoitida uzoq muddatli rejalashtirilgan sanoat modernizatsiyasini ta'minlashi istiqbolda yalpi ichki mahsulotning (YAIM) barqaror o'sishiga erishish mumkin edi.

Singapur malakali kadrlar etishmasligini hal qilish uchun ta'lim xarajatlarini ko'paytirish choralari ko'rdi. Ushbu xarajatlarning YaIMdagi ulushi 1980 yilda 2,8%, 1995 yilda 4,1% va 2019 yilda 5,7% ni tashkil etdi.

Yigirmanchi asrning oxiri va XXI asrning boshlarida Singapur dunyodagi eng rivojlangan axborot va texnologik infratuzilmalardan biriga ega edi. Hukumat yanada ulkan istiqbollarni taklif qilib, global axborot texnologiyalari markazini yaratishga intildi.

Singapur Davlat innovatsion tizimining (GIS) barcha institutlari aniq qonunchilik bazasiga muvofiq ishlaydi. Tizimni boshqarish yagona markaz - davlat organi tomonidan amalga

oshiriladi. Innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirish bo'yicha qarorlar 2006 yilda tashkil etilgan innovatsiya va tadbirkorlik tadqiqotlari Kengashi tomonidan mamlakat Bosh vaziri rais sifatida qabul qilinadi.

2008 yilda milliy tadqiqot jamg'armasi rahbarligida ishlab chiqilgan innovatsiyalar, tadqiqotlar va tadbirkorlikni rivojlantirish Davlat dasturi tasdiqlandi. Ushbu dastur mamlakat ilm-fani va iqtisodiyotining aniq tarmoqlarini rivojlantirish yo'nalishini belgilaydigan aniq rejalar va dasturlarni ishlab chiqish uchun asos bo'lib xizmat qildi. Bunday dasturga Davlat dasturini amalga oshirish natijasida paydo bo'lgan "innovatsion Klaster" misol bo'la oladi. 2014 yilda Singapur hukumati raqamli inqilobning afzalliklaridan to'liq foydalanish maqsadida "Smart Nation" dasturini ishga tushirganini e'lon qildi.

Iqtisodiyotning turizm sohasiga kelsak, turizmning innovatsion sohasini qo'llab - quvvatlash Davlat agentligi-Singapur turizm boshqarmasi (Singapur turizm Kengashi, Singapore Tourism Board - STB) va Singapur Respublikasi turizm Kengashi tomonidan amalga oshiriladi. Innovatsiyalarni rivojlantirish va raqamlashtirishni rivojlantirish davlat dasturlari doirasida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash va zamonaviy mahsulotlar bilan ta'minlash amalga oshirilmoqda. Masalan, 2020 yilgi reja doirasida biotexnologiya, farmatsevtika, elektronika, kemasozlik, moliyaviy xizmatlar, biotibbiyot va sog'liqni saqlash, xizmat ko'rsatish sohasi va raqamli iqtisodiyot, shaharsozlik va "aqlli shahar" kontseptsiyasini ishlab chiqish kabi iqtisodiyotning muhim yo'nalishlarini moliyalashtirish ko'zda tutilgan edi. Ushbu ro'yxatga turizm sohasi kiritilgan.

Singapur innovatsion jamiyatini shakllantirish va iqtisodiyotni raqamlashtirish bosqichlarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari barcha sohalarida, shu jumladan turizm sanoatida keng qo'llaniladi. Davlat turizmni qo'llab-quvvatlash uchun yuqori samarali infratuzilma va dasturiy echimlarni yaratdi. Sayyohlik biznesi bilan bog'liq kompaniyalar internetdan faol foydalanadilar, veb-saytlarni ishlab chiqadilar va takomillashtiradilar, virtual turizm mahsulotlarini tijoratlashtiradilar, tegishli mobil ilovalarni yaratadilar va turizm jarayonining barcha ishtirokchilari o'rtasida hamkorlik tarmoqlarini shakllantiradilar. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari turoperatorlarni mijozlar bilan birlashtirishga va ta'minot zanjiri boshqaruvini turli xil operatsiyalar amalga oshiriladigan yagona manbaga - mahsulotni tanlash, buyurtma berish, bajarish, kuzatish, to'lash va hisobot berishga imkon beradi.

Singapur turizmida erishilgan yutuqlar fonida o'tish davri iqtisodiyoti mamlakatlarida turizm biznesida zamonaviy elektron texnologiyalardan foydalanish muammolari aniq kuzatilmoqda. Ushbu mamlakatlarda sanoatni tahlil qilish bir nechta keng tarqalgan muammolarni aniqladi. Ushbu muammolardan ba'zilari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Ijtimoiy tarmoqlardan passiv foydalanish.
- Turistik mahsulotlar taqdimotini yaratish, baholash va ulardan foydalanish bo'yicha bilimlarning etarli emasligi.
- Moliyalashtirishning etishmasligi va texnik tajribasizlik.
- Axborot texnologiyalaridan cheklangan foydalanish.
- Mavjud axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishning past darajasi.
- Veb-saytlarda sifatli taqdimotning potentsiali to'g'risida bilim etishmasligi.
- Sekin Internet tezligi.
- Yangi AKT haqida cheklangan bilim.
- Turizm sohasidagi zaif texnik infratuzilma va boshqa muammolar.

Ro'yxatda keltirilgan muammolar sanoatni raqamlashtirishga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda va uni rivojlashini kechikishiga olib keladi.

Singapur va boshqa rivojlangan mamlakatlarning turizm sanoatida elektron texnologiyalardan foydalanish tajribasiga asoslanib, orqada qolgan mamlakatlarda turizm sohasida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan faol foydalanish yo'nalishlari bo'yicha takliflar shakllantirish mumkin. Bu:

1. Mamlakatning tarixiy merosi va arxeologik diqqatga sazovor joylarini chuqurroq o'rganish va aniqlash asosida turistik mahsulotlarning elektron shakllarini ishlab chiqish.
2. An'anaviy marketing usullaridan raqamli marketingga o'tish.
3. Turizmning barcha sohalariga zamonaviy va samarali axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish.
4. Internet imkoniyatlaridan faol foydalangan holda turizm kompaniyalari va davlat organlari rahbarlari va xodimlarining marketing, xizmat ko'rsatish va mehmondo'stlik sohasidagi bilimlarini muntazam ravishda oshirish.
5. Dunyoning etakchi sayyohlik operatorlari bilan aloqalarni kengaytirish.
6. Turizm kompaniyalari va turizm sohasi uchun mutaxassislar tayyorlaydigan universitetlar o'rtasidagi aloqalarni mustahkamlash, o'qitish va interaktiv muloqotning Dual shakllaridan foydalanish.
7. Sayyohlarga ma'lumot olish va kompaniyalarga mijozlar bilan interaktiv aloqada bo'lish imkonini beruvchi ilovalarni yaratish.
8. Turizm sohasidagi globallashtirish jarayonlarini tizimli monitoring qilish, mavjud tendentsiyalarni tahlil qilish va ularga javob berish.

Davlat organlari turizm infratuzilmasi sohasida takomillashtirishdan iborat shoshilinch choralar ko'rishlari kerak:

- sanoatni yuqori tezlikda va barqaror Internet bilan ta'minlash,
- elektron vizalar berish,
- elektron chiptalarni sotish jarayonini kengaytirish,
- elektron to'lovlar sohasini kengaytirish,
- eng yangi axborot-kommunikatsiya dasturiy mahsulotlarini ishlab chiqish va ulardan foydalanishga ko'maklashish.

Yuqoridagi takliflarni amaliy amalga oshirish turizmni raqamlashtirish va sanoatning to'liq salohiyatini ochish yo'lini ochadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Li J., Li, X., Yen, D. S., Zhang, P. Impact of online review grouping on consumers system usage behavior: a system restrictiveness perspective//Journal of Global Information Management. – 2016. – T. 24. – I. 4. – Pp. 45-66.
2. Shaytura S. V., Kozhayev Y. P., Ordov K. V., Antonenkova A. V., Zhenova N. A. Performance evaluation of the electronic commerce systems//Espacios. – 2017. – Vol. 38. – I. 62 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.revistaespacios.com/a17v38n62/a17v38n62p01.pdf>.
3. Statistics Singapore – Latest Date // Singapore Department of Statistics. 2020.
4. Wang, X., Zhang, J., Li, X. R., Zhen, F. How Smart is your tourist attraction, Measuring tourist preferences of smart tourism attraction via a fcm-ahp and ipa approach Tourism Management. – 2016. – T. 54. – Pp. 309-320.

5. Выступление Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева на 25-й сессии Генеральной Ассамблеи Всемирной туристской организации, 16.10.2023 г. <https://president.uz/ru/lists/view/6763> [1].
6. Грошев, И. В., Жерегеля, А. В, Школьный, Д. В. Менеджмент организационной культуры в условиях цифровизации предприятий//Управление. – 2019. – Т. 7. – № 2. – С. 33-38.
7. Ли Куан Ю Мой взгляд на будущее мира. М., 2107 С. 13, 277.
8. Наров У.И. Сохранение интеллектуального и кадрового потенциала основа экономической безопасности. Актуальные проблемы экономической безопасности государства и бизнеса: условия новой реальности: мат-лы II Международной научно-практической конференции; Новосиб. гос. ун-т экономики и управления. – Новосибирск: НГУЭУ, 2023. – 540 с. ISBN 978-5-7014-1098-3.
9. Наров У.И. Угрозы цифровизации экономики предприятия. Проблемы эффективного взаимодействия государства, бизнеса и общества в условиях цифровой экономики // Сборник материалов V Всероссийской научно-практической конференции (23 марта 2023 года). – Махачкала: Издательство АЛЕФ, 2023. – 868 с.
10. Наров У.И. Человеческий Капитал: Условия Обеспечения Его Безопасности. Central asian journal of innovations on tourism management and finance. Volume: 04 Issue: 04 | 2023 ISSN: 2660-454X.